

Dikteren Olav Nygard

fra Krossen i Modalen til Granbakken i Beverlia

Leif-Dan Birkemoe

«Månen sover på silkepute – Olav Nygard, en glemt dikter?» er tittelen på en bok som kom ut på eget forlag i 1997. Bokens forfatter, Kari Ødegård, oppvokst på Oppsal, har sammen med barnebarna Marianne, som da gikk i 7. klasse på Oppsal skole, og Anette i femte klasse bestemt seg for å finne ut hvem Olav Nygard var og forsøke å forstå diktene han skrev. Tittelen *Månen sover på silkepute* er Olav Nygards egen poetiske hyllest til månen og det aller første diktet jentene leste¹.

Bestemor forteller

Boka innleder med en tur bestemor Kari og Anette hadde i Østmarka. Kari forteller om Sara-bråten og Mariholtet og menneskene som bodde der. Vi skal sitere litt fra hva de to snakket om da de var på vei hjem og gikk forbi Bøler og Ulsrud. De stanser opp i et veikryss:

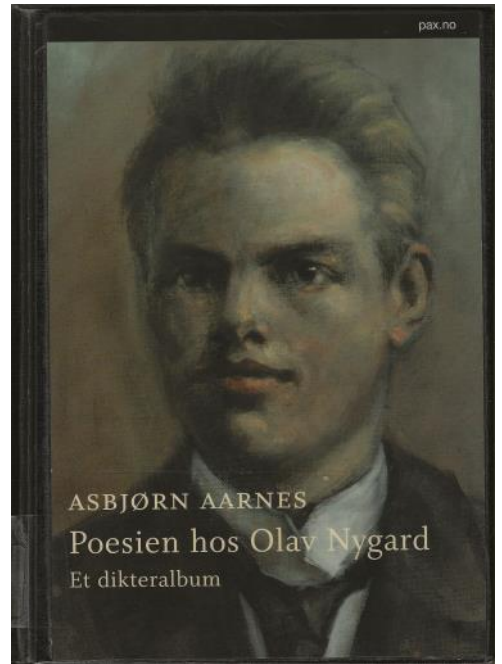
Hytta til Olav Nygard lå på eiendommen som i dag har adresse Hellerudveien 136. Det blå huset til venstre er Hellerudveien 136A. Bølerbekken går åpen helt til eiendomsgrensen til venstre og ligger i rør langs hekken. Hytta til Nygards lå ett eller annet sted på flaten mellom bekken og skråningen opp mot Hellerudveien. Hønsehuset lå syd for hytta, kanskje ved Hellerudveien 136 B og C. Noen uthus eller skur lå nærmere bekken.

Foto: Leif-Dan Birkemoe, 13. august 2019.

Olav Nygard

Nygaard ble født 10. juli 1884 i Modalen, Hordaland og døde 40 år gammel av tuberkulose 11. februar 1924 på Granbakken i Beverlia på Ulsrud. Han gikk på Nordhordlands amtsskole 1903–05 og var deretter, i to perioder, elev ved Møre Folkehøgskule i Ørsta. Han gikk et år i snekkerlære. I 1909 reiste han til Kristiania, ble kjent med Arne og Hulda Garborg og bodde en tid hos disse på Labråten i Asker. Han hadde dårlig økonomi og livnærte seg og familien på mange måter, som snekker, verftsarbeider, bryggeriarbeider, bonde og småbruker. Han skrev dikt og artikler i Den 17de Mai, Morgenbladet, for landsmålsavisene og arbeidet med nynorsk teater. Olav Nygard debuterte med samlinga *Flodmaal* i 1913. Deretter kom *Runemaal* i 1914, *Kvæde i 1915* og *Ved vebande* i 1923. Om den siste diktsamlingen uttalte Arne Garborg: *Det er eit herlegt lite arbeid; høyrer til det beste og er, trur eg, det finaste, me hev av lyrikk på norsk.*

Kilde: Bl.a. Allkunne.no

Olav Nygard – maleri av Magnus Hardeland, her som forside på boka *Poesien hos Olav Nygard* av Asbjørn Aarnes.

«Olav Nygards vei. -Du bestemor, hvorfor har noen veier både fornavn og etternavn? Det er fordi noen veier blir oppkalt etter berømte personer, og denne veien er oppkalt etter en dikter som heter Olav Nygard. Bor han i en av blokkene her, nå? Nei, bestemor ler litt, men han bodde like der borte, for mange år siden. Olav Nygard bodde i ei lita hytte i Beverlia».

De rusler bort til rundkjøringen ved Hellerudveien og Østmarkveien. Herfra ser de rett mot det som tidligere var Beverlia husmannsplass, nå et hus i skråningen på nordsiden av Østmarkveien. Her peker bestemor på en liten hytte mellom noen store hus. «Nesten maken til den hytta, og like ved siden av, lå hytta som Olav og familien hans bodde i, men Nygardhytta er borte nå», forklarer Kari.

Her må vi skyte inn at navnet Beverlia på den tiden Nygards bodde her også ble brukt på området lenger mot nord, langs Hellerudveien (Ytre Ringvei) som på den tiden ikke var anlagt. En avstikker eller sidevei fra Østmarkveien gikk nordover langs Bølerbekken. Innerst i denne sideveien lå det en hytte inn mot skogen som ble kalt «Granbakken». Det var der Nygards bodde.

-Men bestemor, hvem var egentlig Olav Nygard? Bestemor forteller det samme som hennes bestefar fortalte, «at det var en rar dikter fra Vestlandet, som skrev dikt på et språk som nesten ingen forsto. Han fortalte også at Olav Nygard var veldig fattig, for nesten ingen ville kjøpe diktene hans. Og da han ikke fikk penger for det han skrev, hadde han lite penger til mat og medisiner, og det var synd, for Olav Nygard hadde fått tuberkulose. Det er en farlig sykdom som det var ganske mye av før – før de hadde vaksiner for det».

Kari forteller videre at kona hans, Rakel Nygard, var et skikkelig arbeidsjern, hun var veldig flink til å sy. Hun tok både syjobber og vaskejobber for å få penger til det nødvendigste.

«Hytta var veldig kald. Den var dårlig isolert, og de måtte tette veggene med avispir om vinteren. Den vinteren de kom flyttende til Oppsal, var det en ekstra kald vinter, og da måtte hele familien til skogs for å skaffe ved. Både Olav og Rakel og den lille sønnen deres, Sigurd.

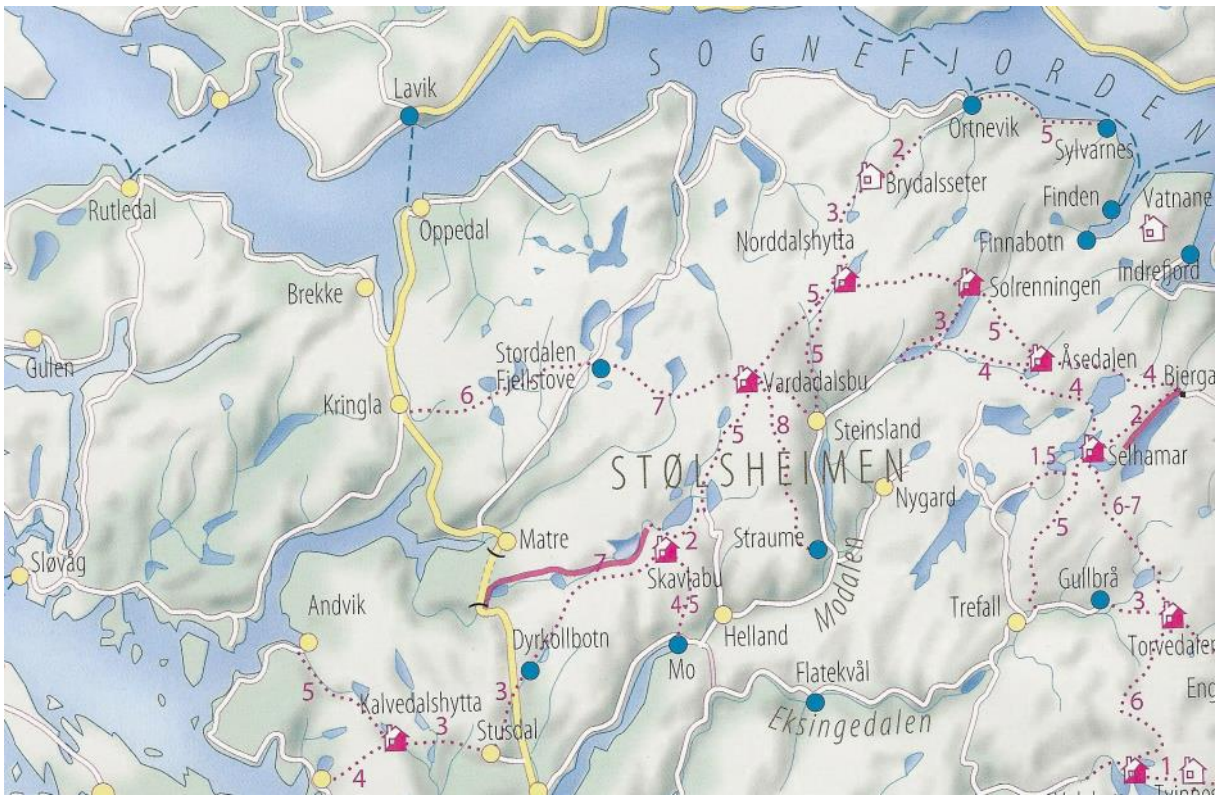
Olav var en flink snekker – han stelte og snekret på hytta tidlig og sent, men han hadde dårlig råd til materialer. Han fikk noen planker og slikt fra naboene som drev snekkerverksteder, både hos Lund og Wilhelmsen. Men med enkle vinduer, og dårlig isolerte vegger, var det vanskelig å holde kulda ute. Det var nok grunnen til at tuberkulosen ble verre».

Olav Nygard døde 11. februar i 1924 etter bare å ha bodd på Granbakken i et år tids. Kari som har slekt tilbake på Oppsal fra denne tiden, kan fortelle at bestefaren hennes jobbet på snekkerverkstedet hos Lund. «Bestefar fortalte at han og arbeidskameratene hans snekret kiste til Olav. For familien hadde ikke råd til å kjøpe kiste. Men da de skulle bære kista inn i hytta, var døra for smal, så de måtte la kista stå utenfor på kjerra og bære Olav ut.

-Hvorfor skulle den på en kjerre? –Jo, det var ingen som hadde biler da, så alle begravelserfølger var sånn at hesten gikk foran med kista på kjerra, og hele familien og alle vennene fulgte etter».

På fjellgarden Krossen eller Nygard som er det nåværende navn, øverst i Modalen, vokste Olav Nygard opp.
Foto: Margunn Farestveit.

Gården Nygard finner vi sentralt i Stølshøimen øverst i Modalen. Nygard ligger rett under «N» i navnet Stølshøimen. Kartutsnittet er hentet fra Årbok 2007 for Den Norske Turistforening.

Kusinen til oldefaren husket Olav Nygard

Denne samtalen mellom Kari Ødegård og Anette forteller en god del om hvordan det var for familien Nygard da de bodde på Granbakken i Beverlia. Sammen med kusinen Marianne ble de enige om å oppsøke biblioteket på Oppsal der de fikk låne biografier om Olav Nygard og bøker med diktene hans. Men jentene ville også snakke med noen som husker Olav Nygard. Slik oppsøkte de Astri, kusinen til oldefaren deres. «Joda, Astri kan huske at Olav Nygard kom, og at han snekret på hytta hele høsten, han var en flink snekker. Men etter at de flyttet inn, var han for det meste inne.

Astri fortalte at hun husket sønnen hans, Sigurd, veldig godt. Han gikk i klassen til broren hennes, og vi gikk alle på Østensjø skole. Det var ganske langt, så vi gikk alltid i følge vi som bodde her oppe. Sigurd var ofte med oss hjem og spiste og lekte. Men vi fikk ikke lov til å gå inn i hytta deres, for tuberkulose var så smittsomt.

Det var smått stell med både det ene og det andre hos Nygard. Og Rakel, fru Nygard, forteller Astri, måtte arbeide og slite støtt. Hun var et flittig kvinnemenneske, hun måtte hugge ved og bære vann inn i bøtter fra brønnen. Så fort Rakel var ferdig med stellet hjemme, dro hun hver dag ut til andre som trengte hjelp i huset, så hun kunne tjene noen kroner. Derfor var Sigurd ofte hos oss. Men Sigurd stakkar, han fikk tuberkulose han også, og døde da han bare var 19 år gammel».

Vi skal her forlate boken *Månen sover på silkepute*. Anette, Marianne og bestemor dro på sommerreise vestover til den vesle gården Krossen eller Nygard, som er det vanlige nåværende navn, øverst i Modalen, der Olav Nygard vokste opp. Boken anbefales på det beste til videre lesning. I tillegg er den illustrert med mange fine tegninger.

Kari Ødegård har nok grunnet mye over hvordan man best kan åpne veien inn til skjønnlitteraturens skattkammer for barn og unge og mener at lyrikk passer bra til vår tid. Dette var tanker hun kom frem med ved lansering av boken i mars 1997.

Krossen i Modalen - sentralt i Stølsheimen

Olav Nygard ble født i 1884 blant vestlandsfjell, på den veiløse fjellgården Krossen i Modalen i Nordhordland, nesten på grensen til Sogn og Fjordane. Fjellområdet kalles i dag for Stølsheimen, et navn som forteller om den tradisjonelle stølsdriften som en gang hørte til næringsgrunnlaget for folket som bodde her. I det naturskjønne fjellområdet vokste Olav Nygard opp. Det må ha inspirert han til mangt et dikt:

*Til fjells, til høgd og vidd, det er mi trå,
til topp og tind, or låge lymne dalar;
til fjells der bekken gret og vinden svalar,
der ørnen ror i reine himelblå.*

Fjellområdet der Nygard ligger, kalles i dag for Stølsheimen, et navn som forteller om den tradisjonelle stølsdriften som en gang hørte til næringsgrunnlaget for folket som bodde her. Fortsatt går det sauer i utmarka.

Foto: Leif-Dan Birkemoe, 2. juli 2002

Fra gammel tid har gården blitt kalt Krossen fordi det er fire daler som møtes her, de danner et «kross» og i sentrum ligger «heimebøen», dvs. innmarka i motsetningen til utmarka som er jorda utenom innmarka. Nygard har tidvis blitt skrevet litt forskjellig, men etter at nynorsk ble hovedspråket i Modalen er det nå Nygard som er den offisielle skriveform. Familienavnet har også variert mellom Krossen og Nygard. Olav Nygard skrev en rekke dikt under navnet Olav Krossen før han gikk over til å kalle seg Nygard.

Nygard ligger rundt 400 moh og ble ryddet omkring 1660 i en sidedal til Modalen. Det er funnet rester etter dyregraver og fangstanlegg på gården. Det forteller at utmarka har vært viktig veideområde lenge før folk bosatte seg her. I Stølsheimen kan stølsdrift følges tilbake til jernalderen. Det er tre bruk under Nygard, men bare ett har i dag helårsdrift. Grenda fikk helårsveiforbindelse til resten av bygda i 1935. Før var det bare kløvvei og gangsti fra bygden og fram til Nygard. Til nærmeste nabogård var det 6 km.

I Vaksdals historielags beskrivelse av gårdsdriften på Olav Nygards tid får vi vite at det meste av utmarkshøyet ble tatt hjem på vinterføre. I det bratteste lendet drog de høyet i sleder eller på kjelke der en ikke kunne komme til med hest og slede.

Det skulle mye vinterfôr til på en fjellgard. Snøen lå lenge om våren, så buskapen kunne ikke slippes ut av fjøset før det led mot jonsok. Rundt «heimebøen» var det steingjerde og utenfor den havnehage.

Far og sønn

Faren, Simon Krossen, var en myndig og merkelig mann, med ansiktstrekk som en profet, skriver Trygve Greiff i boka *Olav Nygard - dikter og mystiker*. Han ble tillagt okkulte evner: «*hende der eitkvart gåtefullt, uforklårleg, ja då vart det sett i samband med Simon Krossen*». Han var fremsynt, og forutsa kommende begivenheter. Det ble sagt at han ikke bare kunne forutsi, men aktivt påvirke vær og vind. Dertil var han rimsmed og reglesmed, uovervinnelig i kappstev. Skal man tro overleveringene, har han vært i rimets vold. Han har knapt kunnet svare på et hverdagslig spørsmål uten å rime.

Alt som er overlevert tyder på at det mellom Olav Nygard og Simon Krossen besto et verdifullt menneskelig forhold – et møte mellom to begavede individer. Men kildene er grumsede, og det er vanskelig å avgjøre hva som er sannhet og hva som er romantikk, skriver Greiff. Mange mener at de dypeste tanker om livet fikk sønnen mer eller mindre rett fra sin far.

Simon ble gift med Brita Andersdotter Florvåg, datter til den ironiske stortaleren, klokker Anders Florvåg. Om Brita, mor til dikteren, fortelles det at hun var en driftig og myndig dame. Hun tok seg av buskapen, var med på utmarksslått og tok seg av skolestellet i dalen. I hennes tid var hjem og skole ett. Barna kunne lese før de begynte på skolen, kunne de ti bud utenat, og de måtte kunne skrive til 1000. Sammen med søskenbarnet Bertine skrev hun og Olav annethvert dikt om snodige hendelser i dalen. Omkring 1900 sydde de sammen en diktsamling, kalt «Lilja». Det første diktet av Olav er en fabulering om den urolige *Bekken*, og det slutter med en bønn:

*Lær meg skunda meg allstøtt so
Utan ro
Til det målet eg etter trår
Eingong når*

Emnet tok Olav opp igjen, gang på gang.

I voksen alder kom Olav med i det frilynte ungdomslaget, og i unionsstridene bygde det seg opp et litterært miljø i Modalen. De leste Wergeland, Ibsen, Bjørnson og Garborg. Disse forfatterne grep avgjørende inn i tankelivet hans. Alt i 10-års aderen fikk han sitt første sjelesår da han mistet sin mor, hun som hadde sunget inn i han så mang en vakker folketone, de han bar inni seg hele livet.

Hans søskenbarn Berthin O. Nygard, var bosatt i Ørsta og gift med Astri Krøvel. Søsteren hennes, Petra Krøvel, gikk på folkehøgskolen sammen med Olav Nygard. Det ble kjærlighet og forlovelse. Olav diktet:

*Eg hev ei liti gjenta
det er so vent eit viv:
eg er åt sjølv himlen komen
når fram um meg ho sviv.*

*Eg hev ei liti gjenta,
so ljøs som sumarsky:
det er som soler verdi fyller
når handi ho meg byd.*

Men lykken varte ikke lenge. Ut i februar 1908 fikk Petra Krøvel lungebetennelse og døde brått. Olav skrev gravsalmen som var trykket og sunget av skolekoret. Utpå våren fikk han et varsel og skrev:

*Eg miste vesle gjenta,
no søv ho djupt i jord,
Månen svartna og soli slokna
Då ho or heimen for.*

*Eg lyt no tola og tegja
og dragast med mine sår.
Eg trur det vil ikkje vara lenger
enn tolv eller femtan år.*

*Eg lyt no tola og tegja
og taka det alt med ro.
Når tolv eller femtan vetrar er lidne
vil gras på gravi mi gro.*

DNT-hytta Solrenningen ligger ikke lang fra fjellgården Nygard. I 1933 skrev Olav Nygard et dikt han kalte Solrenningen.

Foto: Leif-Dan Birkemoe, 2. juli 2002.

Han var skremmende sannspådd. Petra Krøvel døde 13. februar 1908. Olav Nygard døde 11. februar 1924. De «femtán vetrane» var da gått.

Ord og uttrykk

Om Olav ikke fikk sine tanker fra faren, så fikk han i alle fall ord og uttrykk. Olav skrev opp gloser etter faren og systematiserte dem slik at det ble en liten synonymordbok. Greiff siterer kilder fra da Olav var hjemme hos faren om vinteren. Da samlet han mange ord og vendinger, ordnet det alt systematisk. Et sjeldent ord var en skatt for han. Likeså ordtak og lignelser. Han

Ordliste – eksempler på ord brukt i dikt av Olav Nygard

ase, v. bruse, storme, rase
auren, adj. – hard, grusaktig
 (om jord)
aurstille, ei – djup stille
barnkjømd, adj. – som kan få
 barn
barregn, eit – styrtregn
dulram. adj. – trå til å holde
 på ein løyndom

dumbe, ei – støv
dyrd, ei – kostelig ting
eldfeng, adj. -som lett tek
 eld
elje-mett, adj. – kvalm av
 mat
enne, eit – panne
feigd, et – nær føreståande
 død

flage, v. – losne
fræv, adj. – fruktbar
fus, adj. – lysten, ivrig
fysnemett, adj. – mett av
 glede
game seg, v. – glede seg,
 moroe seg
gande, v. – gjere trolldom

hadde flere hefter fulle med det. Olav samlet også på ord fra Schøtts «Dansk-norsk Ordbog», som han studerte ivrig, og som en tid var yndlingsboken hans.

Slik vi må forstå Olav Nygard satt han i fjellbygden fjernt fra annen påvirkning og samlet på et ordforråd han senere brukte i sin diktning. Vi må anta at det var en forutsetning for å kunne skrive om døden med alle de omskrivningsmuligheter han benyttet. Han brukte sjeldne og tunge ord, der han kunne brukt ord som flere forsto. Men i Olavs sammenheng, ikke så treffende. (Se eksempler på ord i egen ramme).

Spillemann eller dikter

Olav lærte seg tidlig å spille fele, tenkte en tid på å bli spillemann og laget selv et par feler. Men Olav var nok mer dikter enn spillemann selv om folkemusikk sto hans hjerte nær. Spillemannen lærer slåttene av naturmaktene, en tanke ikke fjernt for Olav. En episode som kan tolkes som en mulig strid om valget mellom dikteren og spillemannen Nygard, er denne:

En jonsokkveld etter at han var blitt voksen, skulle ungdommen ha lek og dans. De kom og ba Olav spille, for musikk måtte det være om det skulle bli fest på kvelden og natten. Olav hadde lyst, men kunne ikke. Det var noe han måtte skrive der og da, ellers ble han syk. De lokket og bad, men det var ikke råd. Ingen forsto at en gutt på 17-18 år kunne oppføre seg slik.

Tidlig dikter

Av ti søsken var Olav nest yngst. Da han var 7 år, begynte han å skrive viser og vers. Det var nok mest rim-øvelser, men han ble snart fast bestemt på å bli dikter. Hans søster Anna har fortalt: *Da han var liten gutt var det vers han skulde skriva, og vers skreiv han um alle ting.*

Frem til 1903 bodde Olav Nygard på Krossen – deltok i gårdsarbeidet, var om sommeren ofte ute og arbeidet som snekker, men tilbrakte vintrene hjemme hos faren.

En periode i 1909-1910 bodde Olav hos Garborgs på Labråten i Asker. Arne Garborg (1851-1924) og Olav Nygard etablerte kontakt allerede da Nygard gikk på Møre folkehøgskole i Ørsta. Skolestyreren sendte et manuskript med dikt til Garborg, ba han se på det, og si sin mening. «Versa er jamt gode, stundom svært gode», svarte Garborg.

Da Hulda Garborg (1862-1934) stiftet *Det norske spellaget*, og reiste Norge rundt på turné, var Olav Nygard med.

Da Nygard var 27 år i 1911, brente han sine manuskripter på et jonsokbål ved det som er blitt kalt «diktarsteinen», som har inskripsjonen "*eg vel meg gløymse framfor draugelag*". Hvordan dette skal tolkes, er mye diskutert i faglige kretser gjennom mange år.

I 1912 giftet han seg med Rakel Tvedt, og bodde først i Eskingedalen i Vaksdal kommune i Nordhordland, så på Horveid (Voss), så på Vik i Lindås, hvor han kjøpte en liten gård i et forgyves håp om på den måten å få tid til å skrive. En tid forsøkte han også å drive hønseri, han laget river som han solgte for tre kroner stykket. I 1913 ble han angrepet av lungetuberkulose. Han ble først innlagt på Lungegården sykehus i Bergen, deretter på Luster sanatorium i Sogn.

I Modalen står det et minnesmerke over Olav Nygard. Steinene i de fire hjørner er markert med hans fire diktsamlinger *Flodmaal*, *Runemaal*, *Kvæde* og *Ved vebande*. Foto: Modalen kommune, hjemmesidene.

Sykdommen – liv og lagnad

Biografer som omtaler Olav Nygard prøver å forstå hans diktning også i sammenheng med sykdommen. Trygve Greiff mener det ga han «erfaringer og betingelse, uten hvilke hans diktning ikke kunne blitt til. Tuberkulosen ga Nygard den frihetsopplevelse, den *tyngdeløshet* som en tilstrekkelig stor sykdom kan gi. Det er denne «flyvedyktighet» som mer enn noe annet kjennetegner Nygards diktning, og gjør han til en slektning av de største poeter. Den dødelige sykdom har vel hjulpet ham til å finne den *likevekt* mellom ensomhet og total oppgåen i livet, som var like nødvendig for dikteren som for mystikeren i ham. Uten å finne dette balansepunkt, kunne han ikke bli et *svarberg*, som Nygard sier:

*Eg vart vald til svarberg
Fyr alle rop som rann
Menneskje paa tunge
Fraa den fyrste mann*

Berget kunne bare gi svar, gi ekko, når avstanden var den rette».

Det å skjelne mellom dikteren og mystikeren er åpenbart vanskelig. Nygards bruk av metaforer hentet fra naturen settes inn i sjelelige uttrykk. Nygards diktning sammenlignes ofte med andre kjente poeter.

Fire diktsamlinger

Diktningen hans ble lite påaktet i mellomkrigstiden, men Olav Nygard har siden fått plass i litteraturhistorien som en av de store i norsk lyrikk. Først med sin siste bok fikk Nygard oppmerksomhet ut over en mindre krets.

I 1913, samme år som han ble innlagt på sykehuset i Bergen, kom hans første diktsamling, *Flodmaal*: "Det vart no so at eg fekk prenta nokre dikt i haust, ja. Med denne vesle boka kunde fyrste kneiken vore vunnen, um ho var noko tess daa...."

I 1914 ble han utskrevet fra sanatoriet, og det ble en ny kamp for tilværelsen, som gjorde at han nesten ikke fikk mulighet for å skrive. Han fikk et par stipendier, men det var ikke nok. Dette år kom samling nr.2 – *Runemaal*. Hans tredje samling *Kvæde* fra 1915 er hans svakeste, mener Trygve Greiff.

I 1916 fikk paret sønnen Sigurd. Alt tyder på at den lille familien hadde det vanskelig.

I 1919 ble han igjen lagt inn på sanatorium. Det kan se ut som han fikk det bedre. Kanskje det var en lettelse å bli tatt vare på? Slippe å tenke på slit, strev og pengesorger?

Det skulle gå hele åtte år før Olav Nygard ga ut sin fjerde diktsamling *Ved vebande* i 1923. Vebande stammer fra det norrøne ordet *vebond* som betyr innhegning "ved det hellige". Og da bodde han på Granbakken i Beverlia. I et takkebrev til forfatteren fra Arne Garborg datert Valstad 24. desember 1923 karakteriseres boken slik:

De Nygard!

Stor takk for diktsamlingi, som eg nettupp hev lese.

Det er eit herlegt lite arbeid; høyrer til det beste og er, trur eg, det finaste, me hev av lyrikk på norsk. Sjølv målet er so rikt og fint, at det i beste meining når høgdi. «Ved Vebande» er eit meisterverk, som vil gjøre sagnaden etter Dykk tung, - um det skal gå som De no tenkjer. Med vyrdsam helsing Arne Garborg.

Både Trygve Greiff og Conrad Clausen (i boka *Dikt i samling*) forteller at selv på dødsleiet i hytta Granbakken skrev Nygards dikt – som han bestandig hadde gjort.

Verslinjen på gavlen i Olav Nygards vei er hentet fra den siste samlingen. Her finner vi en "rolig lykksalighet", skriver Trygve Greiff i sin bok *Dikter og mystiker*:

*No kvil deg fot; no har du vunne fram;
Her søv mitt fjell i varme sumarlindar.
Det kjennespake hjarta skifter ham
i andardraget ifraa fjell og tindar;
det finn kje fleire berg og bægjerindar,
og kjensla raar so rein og undersam.*

Flyfotoet fra 1937 viser beliggenheten til eiendommen Granbakken der Olav Nygard bodde i en hytte til han døde i februar 1924. Rakel, hans enke, solgte eiendommen i 1928. Nytt hus ble bygget tidlig på 1930-tallet og hytta trolig revet. Dette er før Hellerudveien (Ytre ringvei) ble anlagt. Eiendommen er utskilt fra plassen Beverlia som igjen er utskilt fra Ulsrud gård (gnr. 145). Kilde: Norkart AS 2019, Plan- og bygningsetaten, Oslo kommune.

Øversettelser og gjendiktning

Også øversettelse og gjendiktning av William Shakespeare (1564-1616), John Keats (1795-1821) og Robert Burns (1759-1796) finner vi i Olav Nygards produksjon. Dessuten trekkes det mange paralleller til andre store diktere slik som Johann Wolfgang Goethe (1749-1832) og Henrik Wergeland (1808-1845), for å nevne noen. I denne sammenheng har Eirik Vassenden i boka *Skapelsens problem*, en bearbeidelse av hans doktoravhandling fra 2003, mange tolkninger og henvisninger. Boken er den første større vitenskapelige undersøkelsen av Nygards diktning og tegner bildet av et mangfoldig og betydelig forfatterskap.

Garborgs medvirkning til kjøp av eiendommen Granbakken i Beverlia

Olav Nygard og Hulda Garborg hadde utstrakt brevveksling. I boka til Asbjørn Aarnes om *Poesien hos Olav Nygard – Et dikteralbum* er det opplyst at 6² brev er kjent fra Olavs hånd i tidsrommet 1912-1923. Om anskaffelsen av hytta Granbakken i Beverlia skriver Olav Nygard noen brev som kan forklare hvorfor han kjøpte hytta og om Garborgs medvirkning.

I et brev datert Bolstadøyri ved Voss 27. september 1922 forteller Olav Nygard at han reiser fra Vestlandet. «Eg maa kome i eit turrar og varmar verlag, kan hende til utlande, um eg greider ferda». Han skriver vidare at han regner med å komme til Kristiania omkring 7. oktober. Han solgte huset på Horvei. Dro via Oslo til Østfold, hvor to av hans brødre var lærere i Tune og

Varteig. Siden flyttet han til Rakels bror Mons Tvedt. Forut for reisen til Østlandet planla han en reise til Italia med Rakel, sønnen Sigurd og diktervennen Tore Ørjasæter.

I et brev datert Rygge 15. november 1922 uttrykker han takknemlighet for å ha mottatt et brev fra Norli med Garborgs påskrift om å hjelpe han med penger. I samme brev håper han å få tak i «ein gard her ein stad».

I et brev datert Lande ved Sarpsborg 11. januar 1923 skriver Nygard blant annet følgende: «Fyre jol tok eg kjøp paa eit lite jordstykke med ei sumarhytte paa ved Bryn st. Sumen var 5500 kr. No hev eg freista faa pengar til aa løyse det 25de januar. Men det hev til dessa vore radt uraad aa faa. Naar eg hev fenge skøyte vil eg søkje Akers kommune um trygd til eit laan i smaabrukarbanken. Men fyrst maa eg faa det i mi eige». Olav skriver videre om sine vanskeligheter og avslutter med: «Kunne de laane meg 2000 kr til eg fær av smaabrukarbanken?» Vi må anta at da han solgte huset på Horvei ved Bolstadøyri hadde han den største delen av beløpet til det nye huset.

Sjekk på 2000 kroner

Neste brev er datert Ved Sarpsborg 24. januar 1923: «I dag fekk eg ein chek fraa Garborg gjennom Aschehoug, paa 2000 kr. Med dette kann eg byggje bru yve fyrste bekken, og so fær eg søkje um smaabrukarlaan». Med dette beløpet fra Arne Garborg fikk Olav Nygard betalt selger innen fristen. Han må derfor ha fått skjøte på eiendommen. Når han bruker uttrykket «bru over fyrste bekken» er det nok i billedlig forstand, og ikke over Bølerbekken som renner rett ved hytta. Han må jo ha vært på stedet og sett seg om, før han bestemte seg for å kjøpe eiendommen som har gnr. 145, bnr. 25 i Østre Aker. Altså en tomt utskilt fra Ulsrud gård.

Et drøyt halvår senere skriver Olav Nygard igjen brev, denne gang datert Granbakken 17. august 1923. «Det hev lege tungt paa meg lenge at eg ikkje hev gjeve nokor fraasegn um dei 2000 kronunn eg laante hjaa dykk i januar. Meininga var aa faa laan i smaabrukarbanken: men det gjekk ikkje som eg trudde. Det var ei sumarhytte og byggjelova her er den same som fyr byann. Eg kann ikkje faa hytta godkjend som bunadshus endaa me hev vølt på henne. Og daa fær eg ikkje laan. Skal med selje so kjem me i verre stode enn nokonsinne; eg er for veik te vere uppe, so me held det fyr ei lukke at me hev dette aa halde oss til. Det var ei god lukke som gjorde at me kjøpte dette; eg fekk daa berge meg hit fraa Ulleval sjukehus der eg ikkje fekk sove i vikevis».

Fra lån til gave

Brevet fortsetter med beklagelse om den dårlige økonomien og vedlegger forsinket rente for gjelden som skulle vært betalt 25. juli. Brevet har en etterskrift på første side der det står: «Dei 2000 tenkte nok Garborg som «lån», men eg visste væl at det måtte bli gåve. Da G. vart burte tok eg ikkje mot den renta som vart meg send. H.G.»

«Kristiania-dansk»

Brevet fra Olav Nygard er skrevet og datert *Granbakken*, navnet som ble brukt om eiendommen, også i offisiell sammenheng av Aker kommune.

I brevet fra Olav Nygard til Hulda Garborg datert 17. august forteller han at kona Rakel «er so fjerre no at ho kan stelle huset; men ho lyt fare fint med seg, ho hev ein blindtarms-brune som ikkje vert god att fyr ho vært operert: men kann verte akut att naar som høver: men me lit paa lukka, og torer ikkje tenkje langt fram.»

Om Sigurd, som er i 6-7 års alderen, forteller han: «Guten har lært seg so god Kristiania-dansk paa denne vesle tida han har vore i lag med smaafolka her at eg er kaut av han, endaa eg gjerne hadde ynskt at det vore italsk». «Italsk» må være italiensk fordi Nygard hadde planer om å reise til Italia med bedre klima for sin sykdom.

På gavlveggen til Ulsrud Borettslag finner vi Nygard-sitatet «No kvil deg fot. No hev du vinne fram», fra diktsamlingen *Ved vebande* i 1923, utgitt da Olav Nygard bodde på Granbakken. Foto: Leif-Dan Birkemoe, 6. desember 2018.

Et år på Granbakken

Med de datoer som er oppgitt tyder det på at familien Nygard flyttet inn på Granbakken i Beverlia like etter 25. januar 1923 etter å ha kjøpt eiendommen i desember 1922. Han får et lån på 2000 kr. av kjøpesummen av Arne Garborg. Etter at Arne Garborg dør 14. januar 1924, ettergir Hulda Garborg han gjelden på 2000 kroner. Ved Olav Nygards død 11. februar samme år hadde han bare bodd i hytta i drøyt et år. I denne perioden lå han fire uker på Ullevål sykehus.

Olav Nygards siste måneder

Om de siste månedene fortelles det at Olav Nygard var sengeliggende det meste av tiden, han hadde også ligget den siste sommeren på Horvei, i 1922. I boka *Poesien hos Olav Nygard* av Asbjørn Aarnes fortelles det at han arbeidet hektisk bare de siste månedene, da fraba han seg besøk av hensyn til arbeidet. Mot slutten var han så svak at han ikke kunne løfte pennen, men

dikterte diktene til konen. Det var ved denne tid han bad Rakel om å brenne de diktene han hadde strekt over i de tidligere samlingene og i manuskriptene. Han passet på at det virkelig ble gjort: *Du let vel ikkje berre ovnsdøri upp og att*, spurte han. Det var tungt å oppfylle dikterens ønske, har Rakel fortalt, men hun gjorde som han sa.

Diktet «Til son min» som faren hadde skrevet til Sigurd, omfattes av en samtale som er gjengitt i boka til Aarnes: Sønneren, som da var 7 år, hadde oppfattet at han skulle få et dikt: *Far, skal eg få eit dikt? Dikteren: Ja, og det er eit dikt som ingen son i verda har fått maken til.*

Videre fortelles det i *Poesien hos Olav Nygard*:

Olav Nygard døde 11. februar 1924 og Rakel var til stede. Rakel har fortalt at han ofte ventet med å drikke et glass vann til ved 16-17-tiden, for å unngå smertene slik at han kunne skrive. De siste ordene som falt mellom Rakel og Olav var disse: *No ser eg ikkje at de er her*. Et øyeblikk senere, Olav: *No høyrer eg ikkje at de er her*. Han så opp mot taket: *Eg ser ei sol...*

Rakel: *Det er sola som skal lysa deg heim, Olav.*

Olav: *Ja. –*

Ja – var dikterens siste ord.

«Nokre dikt»

Etter at Olav Nygard døde bort 11. februar 1924 i hytta «Granbakken» i Beverlia lå det igjen et uskrevet manuskript til en samling «Nokre dikt» som ikke ble trykket før i 1934, 10 år etter hans gravferd. Blant disse «Til son min», «Shakespeare» og «Berre ein liten bekk», nok til å plassere dikteren blant de største, skrives det i boka *Dikt i samling* fra Norsk Bokreidingslag 1984.

Diktet «Berre ein liten bekk» har 12 vers der vann, spesielt sildrende vann, gir han inspirasjon. I siste verset leser vi:

*Naar eingong banedrykken slær
med gufs av eldfengd eim, -
du gjest som fyl meg skuggenær,
skjent paa naa bekkjesongen ber
mi løyste livsaand heim.*

Kan det være Bølerbekken han hørte i det fjerne? Eller var det bekkene i Modalen han minnes?

Hulda besøkte Olav Nygard i hytta Granbakken i Beverlia på Oppsal før jul i 1923. Arne Garborg døde 14. januar 1924, altså en snau måneds tid etter besøket. En måned senere døde også Olav Nygard. Om det siste møtet forteller Hulda:

"Eg såg han siste gongen då dagane hans var talte. Han skulle døy, det visste vi alle. Men best visste han det sjølv. Veker var gått sidan eg såg han sist og handi hans var so liti vorte.

Garborgs død og bålferd låg i millom sist og no."

"Kom du lell, kviskra han, "du som hev havt so mykje..."

Eiendommen Granbakken – tidligere Østmarkveien 24 - nå i området Hellerudveien 136

Rakel ble boende på Granbakken. Fire år etter Olavs bortgang var det befaring på eiendommen fordi den var solgt og det skulle bygges et to etasjers våningshus på tomta. Rapporten³ fra befaringen gir oss et innblikk i hyttas størrelse og innredning:

Kommunal befaring på «Granbakken», Beverlien pr. Opsal 23. august 1928

«Det står på tomten et beboet uthus (hytte) i ca. 4 m avstand fra nordre og ca. 4 m fra vestre grense. Uthuset er 5,00 x 4,40 m utvendig pluss et lite tilbygg 1,80 x 1,30 m. Bygningen står praktisk talt like på bakken. Det er papp på taket. Uthuset er delt i 2 rom. Det er ovn og komfyr med hvert sitt røkrør gjennom taket. Innvendig høyde i rommene er 2,54 m. Yttervegger er 4" bindingsverk med paneler.

Det står et mindre uthus østenfor «hytten» (nærmere bekken) – samt et par små skur. Videre står det et uthus med pulttak syd for «hytten» (nærmere veien) – dette er 3x5 m, benyttes som hønsehus. Eierne opplyser at så vidt hun vet skal bebyggelsen ikke være anmeldt. Hytten skal være oppført før tidligere eier Nygards tid. Eier før Nygard (for antagelig 7-8 år siden) skal ha vært en Kristiansen eller Gulbrandsen».

Den håndskrevne rapporten forteller oss om ytterst små forhold. Om lag 22 m² (utvendig målt)

*No reiser kvelden seg i vesterbrun,
han trør på lette føter gjennom tun
og skuggeveven fjell-imillom hengjer.
Det gjeng ei kviskring gjennom kjørr og lyng,
og talatrasten skiffer ljod og syng
med avdagsskjelven under sine strengjer.
Men dagen tek sin gangar fast i taum
tek ferdakåpa på med fullrend saum
og bort frå blåne etter blåne skundar .
Det gular gjennom svale dal og lid,
der skuggen ventar natta, brura si
og ør i sine elskhugsdraumar blundar*

Olav Nygards kanskje mest kjente dikt, «No reiser kvelden seg» i samlingen Vebane fra 1923.

fordelt på to rom. Tilbygget må trolig være do. Hønsehuset med pulttak (tak med fall til bare én side) forteller at Nygards drev med høns, noe de også hadde drevet med da de bodde på Vestlandet. Hytta var ikke ny da de kjøpte den. I grunnboka er første innføring fra 8. juni 1921,

utskilt fra bnr. 4. Beverlia er oppført under bnr. 4 og 5. Det er derfor berettiget å si at Granbakken ligger i Beverlia.

Fjørørker Johan Adolf Olofsson kjøpte Granbakken

Det var den svenske fjørørker Johan Adolf Olofsson² på Ulsrud gård som var kjøper av eiendommen. Den 22. mai 1928 søkte han kommunen om å få kjøpe gnr. 145, bnr. 25, Granbakken i Østre Aker. Eiendommen har et areal på ca. 3 mål og er bebygget med et mindre hus (Nygards hytte)³. Som utenlandsk statsborger måtte han ha konsesjon. I søknaden fremgår det at «bebyggelsen er oppført uten anmeldelse til og approbasjon av bygningsvesenet og er således helt ulovlig», iflg. bygnings sjefens anmerkning 6. september 1928. Olofsson får godkjenning til kjøp, men må forholde seg til det bygningslovmessige. Trolig var «hytten» oppført før bygningsloven trådte i kraft, for saken får ingen videre oppfølging.

Johan Olofsson fikk tillatelse av Aker kommune til bygging av huset 12. september 1930. Samtidig måtte bekken på tomtens østside i kulvert under veien etter formannskapets nærmere bestemmelse. Huset hadde ferdigbesiktelse 26. januar 1932.

Sigurd dør og Rakel flytter

Oppsalmannen Gunnar Vraalsen skriver i et notat at Sigurd var et geni og at overlærer Evje på Østensjø skole hjalp Sigurd med videre skolegang etter folkeskolen. Men i 1936 dør Sigurd av tuberkulose, bare 19 år gammel.

For penger Rakel fikk for tomten flyttet hun til byen og skaffet seg melkeforretning, skriver Gunnar Vraalsen. Rakel døde i 1979, 55 år etter sin mann.

Gravsteinen på Østre Aker kirkegård har en strofe fra *Ved vebande* hentet fra diktet *Det trengs so lita minning*:

*Paa tronge vegar
stig det store tankar.*

Graven blir i dag vedlikeholdt av Modalen kommune⁴. Sigurd ble begravet like ved sine foreldre.

På Nygards gravstein på Østre Aker kirkegård er det hugd inn: Paa tronge vegar stig det store tankar, fra diktsamlingen *Ved vebande*. Foto: Leif-Dan Birkemoe 6. desember 2018

Sluttnoter

- ¹ Kari Ødegård, født Hermansen (1939-2017), oppvokst i Kampheimveien, var ofte å se på Deichmanske bibliotek på Oppsal etter at hun gikk av med pensjon i 2005 som rektor ved Nordbytn ungdomsskole i Ås kommune. Hun flyttet da tilbake til Oppsal. Kari var meget hjelpsom med å skaffe bilder til bildebasen Østensjø lokalhistoriske bilder. Fra fotosamlingen til sin far Ørnulf og onkelen Cato Hermansen, som var en meget aktiv fotograf selv under krigen, klarte hun å spore opp hvor bildene befant seg. Dessuten kunne Kari svare på de fleste spørsmål om gamle Oppsal, gjerne gjenfortalt fra foreldre og besteforeldres beretninger. Om Olav Nygard viste hun til boka Månen sover på silkepute, som hun utga i 1997. Diktet Månen sover på silkepute finner vi i samlingen Runemaal fra 1914. Det er derfor naturlig å gi henne ordet som innledning til artikkelen om dikteren Olav Nygard i Beverlia.
- ² Johan Adolf Olafsson er hans fulle svenske navn, gjerne fornorsket til Johan Olafsen.
- ³ Dokumentene til «Granbakken» er arkivert i PBEs saksinnsyn for Hellerudveien 136A (Gnr. 145, bnr. 25). Eiendommen, opprinnelig på ca. 3 mål, er senere oppdelt i flere bruksnummer. Gunnar Vraalsen forteller at han selv «bodde 4 år i Beverlia fra 1946 på samme tomt som Nygards bodde».
- ⁴ Modalen er Norges nest minste kommune med 380 innbyggere, kun Utsira har færre. Kommunen har store inntekter fra vannkraft og er også en stor eksportør av sand fra de mange sandtakene i dalen. Dalen fikk veiforbindelse først i 1976.

Kilder/Litteratur:

- Månen sover på silkepute – Olav Nygard – en glemt dikter? Kari Ødegård, 1997.
- Trygve Greiff, Olav Nygard, Gyldendal forlag, Oslo 1959.
- Asbjørn Aarnes, Poesien hos Olav Nygard – Et dikteralbum. Pax Forlag AS, Oslo 2004.
- Olav Nygard. Dikt i samling, Norsk Bokreidingslag 1984.
- Olav Nygard. Dikt i utval. Utgåve ved Åse-Marie Nesse. Noregs Boklag 1973.
- Olav Nygard. Dikt. Minneutgåve. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1934.
- Eirik Vassenden. Skapelsens problem. Lesninger i Olav Nygards lyrikk. Scandinavian Academic Press, 2007.
- Udatert notat om Olav Nygard av Gunnar Vraalsen.
- Norsk biografisk leksikon, Wikipedia og Store norske leksikon.
- Olav Nygard: Lokalhistoriewiki.no
- Sigrid Bø Grønstøl; Olav Nygard. <https://www.allkunne.no/framside/biografiar/n/olav-nygard/97/753/>. Her er en rekke kildehenvisninger til videre lesing.
- Nygard – Vaksdal Historielag. http://www.vaksdalhistorielag.org/wiki/index.php?title=Olav_Nygaard
- Ivar Aasen-tunet. <https://www.aasentunet.no/iaa/no/>
- Sothøna nr. 40, desember 2010: Cathrines hjørne. Olav Nygard – Dikter og mystiker. Av Cathrine Senje. S. 14-16.
- Årbok 2007 for Den Norske Turistforening. Vennlige Vestlandsfjell, Stølsheimen, Vossefjellene og Vikafjellet. Olav Nygard, Torill Refsdal Aase, side 76.
- Kulturminnevernplan for Modalen Kommune, august 2000.
- <https://digitaltmuseum.no/011085439782/fjellgarden-krossen-nygard>
- Ordliste på side 193 i boka Olav Nygard, Dikt i utval. Utgåve ved Åse-Marie Nesse. Norges Boklag 1973.
- Plan- og bygningsetaten i Oslo, saksinnsyn. <https://innsyn.pbe.oslo.kommune.no/saksinnsyn/main.asp>
- <https://seeiendom.kartverket.no/>